

กลยุทธ์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
บ้านคลองฉนวน หมู่ที่ 5 ตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา
Strategy for Developing Sustainable Community-Based Tourism
with the Sufficiency Economy in Ban Klong Chanuan,
Village No. 5, Chumphon Subdistrict, Sathing Phra District,
Songkhla Province

โชคดี คู่ทวีกุล^{1*} นารีภรณ์ ศรีจรีต² สุธาสินี วียาภรณ์³ และ พรณปพร จันทรฉาย⁴
Chokdee Kuthaweekul^{1*} Nareeporn Sricharit² Suthasinee Wiyaporn³
and Punnapaporn Chanchai⁴

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาศักยภาพการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน และ 2) เสนอกลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง บ้านคลองฉนวน หมู่ที่ 5 ตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มย่อยกับผู้ให้ข้อมูลหลัก จากภาครัฐ ภาคเอกชน/ผู้ประกอบการ ภาคชุมชน และนักท่องเที่ยว จำนวน 20 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า และวิเคราะห์ SWOT Analysis & TOWS Matrix

ผลการวิจัย พบว่า 1) บ้านคลองฉนวนมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ประเพณีท้องถิ่น สวนเกษตรอินทรีย์ ชุมชนร่วมมือกันบริหารจัดการการท่องเที่ยวและการตลาด มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน และมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สร้างประสบการณ์ที่น่าประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยว 2) กลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยดำเนินการตามกลยุทธ์เชิงรุก กลยุทธ์เชิงแก้ไข กลยุทธ์เชิงป้องกัน และกลยุทธ์เชิงรับ จำนวน 14 กลยุทธ์ โดยมีองค์ความรู้ใหม่เป็น SCOTS Model ได้แก่ S (Sufficiency Economy) การนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ C (Collaboration) การทำงานร่วมกัน

^{1*} สาขาวิชานวัตกรรมการบริการเพื่อการท่องเที่ยวและการโรงแรม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี
Hospitality Innovation for Tourism and Hotel, Faculty of Liberal Arts, Bangkok Thonburi University.
E-mail: chokdee.kut@bkkthon.ac.th

² สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
Tourism Industry Management, Faculty of Management Science, Songkhla Rajabhat University.
E-mail: nareeporn.sr@sru.ac.th

³ สาขาวิชานวัตกรรมการบริการเพื่อการท่องเที่ยวและการโรงแรม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี
Hospitality Innovation for Tourism and Hotel, Faculty of Liberal Arts, Bangkok Thonburi University.
E-mail: suthasinee.wiy@bkkthon.ac.th

⁴ สาขาวิชานวัตกรรมการบริการเพื่อการท่องเที่ยวและการโรงแรม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี
Hospitality Innovation for Tourism and Hotel, Faculty of Liberal Arts, Bangkok Thonburi University.
E-mail: punnapaporn.cha@bkkthon.ac.th

*Corresponding author

ระหว่างคนในชุมชนและหมู่บ้านใกล้เคียง O (Organization) การตั้งคณะกรรมการชุมชนเพื่อทำงานด้านการท่องเที่ยว T (Training) การฝึกอบรมให้ความรู้แก่ชุมชนรวมถึงเยาวชนในพื้นที่ และ S (Sustainable) การจัดการท่องเที่ยวต้องคำนึงความยั่งยืนของชุมชน

คำสำคัญ : การพัฒนา การท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

This research aimed to 1) study the potential of developing sustainable community-based tourism; and 2) propose strategies for developing sustainable community-based tourism with the sufficiency economy in Ban Klong Chanuan, village no. 5, Chumphon subdistrict, Sathing Phra district, Songkhla province. This participatory action research performed in-depth interviews and focus groups with 20 key informants from the government, private sector/entrepreneurs, community sector, and tourists. The research was analyzed by data triangulation and SWOT analysis & TOWS matrix.

The results found that 1) Ban Klong Chanuan presented various tourism resources, including nature, history, local tradition, and organic farms. The community members have managed the tourism and marketing altogether. They participated in the development of tourism in the community. There were tourism activities which created impressive experiences for tourists. 2) Strategies for developing sustainable community-based tourism with the sufficiency economy for SO strategy, WO strategy, ST strategy and WT strategy, a total of 14 strategies. The new knowledge proposed as the SCOTS Model consist of S (Sufficiency Economy) applying the sufficiency economy, C (Collaboration) combining members in the community and nearby villages, O (Organization) setting up a community committee to work in tourism, T (Training) training to the members and youth in the community, and S (Sustainable) tourism management has considered the sustainable community.

Keywords: Development, Sustainable Community-Based Tourism, Sufficiency Economy

1. บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของงานวิจัย

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีได้วางวิสัยทัศน์ของประเทศไทยไว้ว่า “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้วด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” โดยแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติมีประเด็นหลักที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว โดยมุ่งเน้นนักท่องเที่ยวกลุ่มคุณภาพ สร้างความหลากหลายทางการท่องเที่ยวเพื่อสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว มุ่งเน้นการพัฒนาการท่องเที่ยวในสาขาที่มีศักยภาพ แต่ยังคงรักษาจุดเด่นด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม อัตลักษณ์ความเป็นไทย ตลอดจนให้คุณค่ากับสิ่งแวดล้อม (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2566, น. 89) และปี พ.ศ. 2567 ประเทศไทยได้มีนโยบายเพื่อกระตุ้นการตลาดการท่องเที่ยวไทย ควบคู่ไปกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวด้วยแนวคิด 1) เที่ยวเมืองไทยได้ตลอด 365 วัน 2) ส่งเสริมการท่องเที่ยว 55 เมืองรอง 3) พัฒนาการสื่อสารโดยใช้บุคคลที่มีชื่อเสียงร่วมประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว และ 4) กระตุ้นนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติใช้เงินเพื่อซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชนและใช้บริการในแหล่งท่องเที่ยว โดยมีเป้าหมายเพื่อกระจายรายได้สู่พื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศและฟื้นฟูเศรษฐกิจประเทศไทย (เพ็ญรุ่งโรจน์ โยสามเสน, 2567) นโยบายการพัฒนาบริการและส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อผลักดันประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ได้กำหนดเป้าหมายเพื่อพัฒนาด้านสาธารณสุขปโภค ด้านที่พักแรม ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ด้านรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ด้านการนำเสนอวัฒนธรรมไทยที่เป็นเอกลักษณ์ ด้านการกำหนดมาตรฐานความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว และด้านการต้อนรับด้วยอัธยาศัยไมตรี ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของไทยให้ได้พัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ ทุกฝ่ายได้ประโยชน์อย่างเป็นธรรมและมีความยั่งยืน (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2549, น. 1)

ปัจจุบันมีการจำแนกรูปแบบของการท่องเที่ยวได้หลากหลายประเภท โดยการท่องเที่ยวโดยชุมชน นับเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่กำลังได้รับความนิยมมากขึ้น ซึ่งการพัฒนาชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวจะส่งผลกระทบต่อด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมอย่างรวดเร็ว ชุมชนซึ่งคือเจ้าของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่แท้จริง จำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวและเป็นผู้รับผลประโยชน์สูงสุด จากพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัสชีวิตชนบทและการท่องเที่ยวในชุมชน การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการบริหารจัดการโดยชุมชน ก่อให้เกิดการเรียนรู้ นำไปสู่ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมท้องถิ่น และคุณภาพชีวิตที่ดี (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), 2559, น. 6) การท่องเที่ยวโดยชุมชนสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ที่กล่าวว่าการท่องเที่ยวจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อระบบเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในชุมชน เป็นการพัฒนาที่ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ก่อให้เกิดผลดีต่อชุมชน เช่น ร่วมกันบริหารจัดการดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยว ร่วมอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของชุมชน ภาคภูมิใจในชาติพันธุ์ และสนับสนุนเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน โดยการดึงนักท่องเที่ยวให้เข้ามาใช้จ่ายภายในชุมชน (สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน, 2555)

การประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน มีเกณฑ์ที่ใช้พิจารณา 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว คือ ชุมชนมีทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น ที่สามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาในพื้นที่ รวมถึงปัจจัยอื่น ๆ ได้แก่ ลักษณะทางภูมิทัศน์ ความสะดวกในการเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ระยะเวลาในการเดินทาง 2) ด้านการจัดการการท่องเที่ยว คือ ชุมชนมีการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก ความปลอดภัยในพื้นที่ท่องเที่ยว การควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยว 3) ด้านการสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ คือ ชุมชนมีกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวที่หลากหลาย มีการสร้างจิตสำนึกและให้ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม 4) ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ ชุมชนและองค์กรท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการดูแลแหล่งท่องเที่ยว มีความพอใจในการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือไม่ (จารุจน์ กลิ่นดีปสี, 2541, อ้างถึงใน วิภา ศรีระทุ, 2551, น. 30-31)

ประเทศไทยเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 โดยสาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแต่ละฉบับ เกิดขึ้นเพื่อให้ทันต่อความต้องการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทย ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ได้มีการเริ่มกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ โดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยเน้นการพัฒนาประเทศภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งหลักเศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันที่ดี และ 2 เงื่อนไข ได้แก่ ความรู้ และคุณธรรม จึงเป็นจุดเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของการวางแผนที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนามาตามแนวพระราชดำรัสเศรษฐกิจพอเพียง (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2560) มีการพัฒนาแบบองค์รวมและเริ่มให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนา จนสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้า ยกระดับการพัฒนาประเทศไทยจากที่เคยอยู่ในกลุ่มประเทศด้อยพัฒนาไปอยู่ในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา ประชาชนมีคุณภาพชีวิตและรายได้ดีขึ้น มีอายุยืนยาว และมีการศึกษาสูงขึ้น (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565)

จังหวัดสงขลาที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งทางธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเป็นเอกลักษณ์ของเมืองเก่าสงขลา จึงมีนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวมาเลเซีย สิงคโปร์ และอินโดนีเซียเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก และการท่องเที่ยวของจังหวัดสงขลายังมีโอกาสเติบโตอย่างต่อเนื่องด้วยปัจจัยหลายด้าน เช่น เมืองการค้าชายแดน เมืองในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ เมืองการประชุม

(MICE City) ดังนั้น การกำหนดทิศทางของการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดสงขลาเพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการและสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับประเด็นในการพัฒนาศักยภาพและขีดความสามารถในการแข่งขันในด้านการท่องเที่ยว เช่น การส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยว การสร้างจุดขายใหม่ การปรับปรุงสถานที่ท่องเที่ยวเดิมให้มีความสะดวกสบาย ปลอดภัย และพร้อมสำหรับการรองรับนักท่องเที่ยว รวมทั้งการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของจังหวัดในเชิงรุกและการพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการท่องเที่ยว

ชุมชนบ้านคลองฉนวน หมู่ที่ 5 ตำบลชุมพล อำเภอสตงิ่งพระ จังหวัดสงขลา เป็นชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีที่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ประชาชนน้อมนำเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิต คนในชุมชนมีความสามัคคีเอื้อเฟื้อรักใคร่ ช่วยเหลือกัน และอยู่ร่วมกันแบบพี่น้อง จึงายต่อการปกครองของผู้นำและการร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชนมีสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เช่น ถ้ำขุดเขาควหา อุทกเสมาตระพังพระ วัดพะโคะ สำนักสงฆ์นาเปล ชุมชนร่วมกันอนุรักษ์โบราณสถานและอนุรักษ์ธรรมชาติให้มีความสมบูรณ์ รักษาไว้ซึ่งธรรมชาติสู่รุ่นลูกหลานในการดำเนินชีวิตและดำรงไว้ซึ่งวิถีชีวิตของคนรุ่นต่อไป แต่จากสถานการณ์การระบาดของโรคอุบัติใหม่ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวภายในประเทศ ประชาชนในท้องถิ่นขาดรายได้จากการท่องเที่ยว ผู้วิจัยจึงตระหนักถึงความจำเป็นในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนโดยนำศักยภาพการท่องเที่ยวมาพัฒนาเพื่อนำเสนอสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาศักยภาพการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงบ้านคลองฉนวน หมู่ที่ 5 ตำบลชุมพล อำเภอสตงิ่งพระ จังหวัดสงขลา

1.2.2 เพื่อเสนอกลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงบ้านคลองฉนวน หมู่ที่ 5 ตำบลชุมพล อำเภอสตงิ่งพระ จังหวัดสงขลา

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

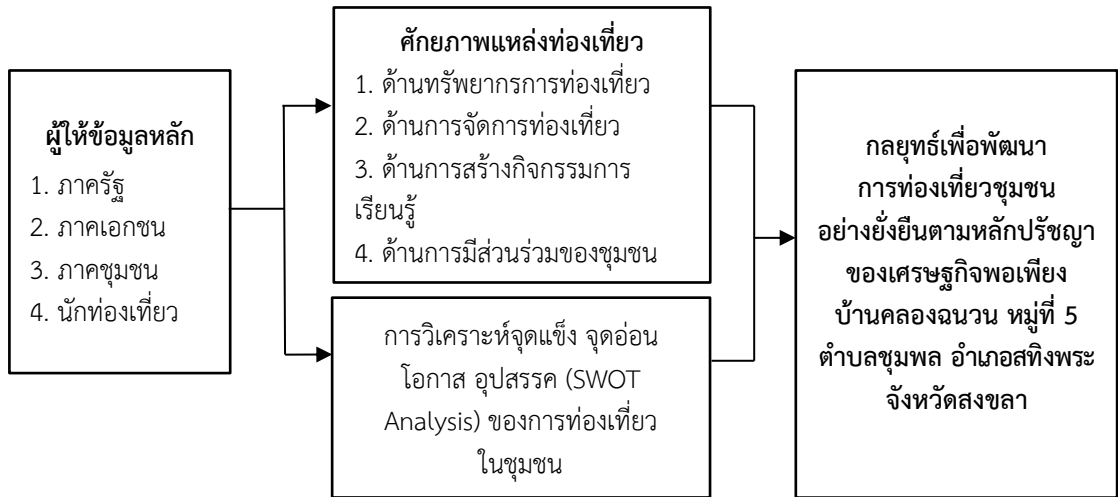
1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวชุมชน การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว และหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

1.3.2 ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลัก เป็นการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 20 คน ประกอบด้วย ภาครัฐ 5 คน ได้แก่ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสงขลา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานหาดใหญ่ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสงขลา สภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจังหวัดสงขลา และองค์การบริหารส่วนตำบลชุมพล ภาคเอกชน/ผู้ประกอบการ 5 คน ได้แก่ ธุรกิจที่พักแรม ธุรกิจบริษัทนำเที่ยว ธุรกิจร้านอาหาร ธุรกิจร้านขายของที่ระลึก และธุรกิจคมนาคมขนส่ง ภาคชุมชน จำนวน 5 คน ได้แก่ ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่บ้านคลองฉนวน หมู่ที่ 5 ตำบลชุมพล อำเภอสตงิ่งพระ จังหวัดสงขลา นักท่องเที่ยว จำนวน 5 คน ได้แก่ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาท่องเที่ยวบ้านคลองฉนวน หมู่ที่ 5 ตำบลชุมพล อำเภอสตงิ่งพระ จังหวัดสงขลา

1.3.3 ขอบเขตด้านพื้นที่ บ้านคลองฉนวน หมู่ที่ 5 ตำบลชุมพล อำเภอสตงิ่งพระ จังหวัดสงขลา

1.3.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา เดือนกรกฎาคมถึงพฤศจิกายน 2567

1.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2. วิธีดำเนินการวิจัย

2.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง โดยผู้ให้ข้อมูลหลักต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญที่ทำงานในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องและเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่วิจัย จำนวน 20 คน ได้แก่

2.1.1 ภาครัฐ 5 คน คือ ตัวแทนจากสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสงขลา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานหาดใหญ่ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสงขลา สภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจังหวัดสงขลา และองค์การบริหารส่วนตำบลชุมพล

2.1.2 ภาคเอกชน/ผู้ประกอบการ 5 คน คือ ตัวแทนในจังหวัดสงขลาด้านธุรกิจที่พักแรม ธุรกิจบริษัทนำเที่ยว ธุรกิจร้านอาหาร ธุรกิจร้านขายของที่ระลึก และธุรกิจคมนาคมขนส่ง

2.1.3 ภาคชุมชน จำนวน 5 คน คือ ตัวแทนจากกลุ่มชุมชนในพื้นที่บ้านคลองฉนวน หมู่ที่ 5 ตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา คือ กลุ่มท่องเที่ยว กลุ่มเกษตรอินทรีย์ กลุ่มผลิตภัณฑ์โอท็อป ปรชาญชาวบ้าน ผู้นำชุมชน

2.1.4 นักท่องเที่ยว จำนวน 5 คน คือ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาท่องเที่ยวชุมชนบ้านคลองฉนวน หมู่ที่ 5 ตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบมีโครงสร้าง ประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน และจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของพื้นที่ โดยได้สร้างแบบสัมภาษณ์และนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ตรวจสอบภาพรวมด้านเนื้อหา ภาษา และความครอบคลุม แล้วนำไปใช้เก็บข้อมูล

2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

โดยการสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อยกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยวชุมชน โดยมีการนัดหมายผู้ให้ข้อมูล มีการบันทึกเสียงและการจดบันทึกเพื่อประมวลผลข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีสามเส้า (Triangulation) เป็นการตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูล ได้แก่ เวลา สถานที่ และบุคคล หลังจากนั้นผู้วิจัยนำข้อมูลมาวิเคราะห์ SWOT Analysis &

โอกาส (O)	กลยุทธ์เชิงรุก (SO)	กลยุทธ์เชิงแก้ไข (WO)
1. นักท่องเที่ยวให้ความสนใจการท่องเที่ยวชุมชน การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน 2. นักท่องเที่ยวกลุ่ม เป้าหมายหลักของโลก คือ จีน อินเดีย และมุสลิม 3. มีพื้นที่อยู่ในภูมิภาคที่ติดต่อกับประเทศมาเลเซีย นักท่องเที่ยวมาเลเซียสามารถเดินทางมาได้ง่าย 4. มีโอกาสพัฒนาเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน 5. รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศไทย	1. สร้างรูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน 2. สร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และเชิงศาสนา 3. นำเสนอการท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมอาหารฮาลาล 4. ส่งเสริมท่องเที่ยววิถีเกษตรพอเพียง	1. สร้างกลยุทธ์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน 2. จัดตั้งคณะทำงานพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนเพื่อความยั่งยืน 3. สร้างแผนอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม 4. สร้างแผนการตลาดออนไลน์ จัดทำป้ายสื่อความหมายหรือ QR Code ในแหล่งท่องเที่ยว
อุปสรรค (T)	กลยุทธ์เชิงรับ (ST)	กลยุทธ์เชิงป้องกัน (WT)
1. มีหมู่บ้านที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวโดดเด่นในพื้นที่ใกล้เคียง 2. สภาวะเศรษฐกิจโลกและเศรษฐกิจประเทศมีความผันผวน 3. มีความเสี่ยงต่อการเกิดภัยธรรมชาติ เช่น อุทกภัย โรคระบาด 4. มีปัญหาการสู้รบระหว่างประเทศ ก่อให้เกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	1. สร้างเครือข่ายผู้นำหมู่บ้านการท่องเที่ยวชุมชนกับหมู่บ้านใกล้เคียง 2. ร่วมมือกับชุมชนใกล้เคียงพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนและทำการตลาดออนไลน์ 3. สร้างเส้นทางท่องเที่ยวชุมชนวิถีเกษตรพอเพียงกับพื้นที่ใกล้เคียง	1. อบรมทักษะการสร้างเศรษฐกิจชุมชนแบบพอเพียงและยั่งยืน 2. อบรมแผนรองรับภัยพิบัติที่อาจเกิดขึ้นได้ 3. อบรมผู้นำชุมชน ชาวบ้าน และเยาวชน ให้มีความรู้ความเข้าใจด้านการท่องเที่ยว

จากตารางที่ 1 แสดงการวิเคราะห์ SWOT Analysis & TOWS Matrix บ้านคลองฉนวน หมู่ที่ 5 ตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา พบว่า

จุดแข็งของชุมชนบ้านคลองฉนวน ได้แก่ มีที่ตั้งใกล้กับแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่โดดเด่น เป็นชุมชน OTOP นวัตกรรม มีกลุ่มอาชีพที่หลากหลาย มีอาหารพื้นบ้านเฉพาะถิ่น และชุมชนต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวสู่ความยั่งยืน

จุดอ่อนของชุมชนบ้านคลองฉนวน ได้แก่ ขาดการวางแผนกลยุทธ์และแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างเป็นระบบ ขาดคณะทำงานจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างเป็นระบบ ขาดแผนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ เยาวชนขาดความสนใจในการพัฒนาชุมชนและอนุรักษ์วิถีชีวิตชาวบ้าน ขาดแผนการตลาดเชิงรุกและการประชาสัมพันธ์ออนไลน์

โอกาสของชุมชนบ้านคลองฉนวน ได้แก่ พฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่ให้ความสนใจการท่องเที่ยวชุมชนและการท่องเที่ยวเพื่อความยั่งยืนมากขึ้น มีนักท่องเที่ยวจากประเทศจีน อินเดีย และมุสลิมจากประเทศมาเลเซีย สามารถพัฒนาชุมชนเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว

อุปสรรคของชุมชนบ้านคลองฉนวน ได้แก่ หมู่บ้านใกล้เคียงมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่โดดเด่น ระบบเศรษฐกิจมีความผันผวน มีความเสี่ยงต่อการเกิดภัยธรรมชาติ การสู้รบในต่างประเทศ

กลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนชุมชนบ้านคลองฉนวน ได้แก่

กลยุทธ์เชิงรุก (จุดแข็ง+โอกาส=SO) คือ สร้างรูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน สร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และเชิงศาสนา นำเสนอการท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมอาหารฮาลาล ส่งเสริมท่องเที่ยววิถีเกษตรพอเพียง

กลยุทธ์เชิงแก้ไข (จุดอ่อน+โอกาส=WO) คือ สร้างกลยุทธ์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน จัดตั้งคณะทำงานพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนเพื่อความยั่งยืน สร้างแผนอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม สร้างแผนการตลาดออนไลน์ จัดทำป้ายสื่อความหมายหรือ QR Code ในแหล่งท่องเที่ยว

กลยุทธ์เชิงป้องกัน (จุดแข็ง+อุปสรรค=ST) คือ สร้างเครือข่ายผู้นำหมู่บ้านการท่องเที่ยวชุมชนกับหมู่บ้านใกล้เคียง ร่วมมือกับชุมชนใกล้เคียงพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนและทำการตลาดออนไลน์ สร้างเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชน วิถีเกษตรพอเพียงกับพื้นที่ใกล้เคียง

กลยุทธ์เชิงรับ (จุดอ่อน+อุปสรรค=WT) คือ อบรมทักษะการสร้างเศรษฐกิจชุมชนแบบพอเพียงและยั่งยืน อบรมแผนรองรับภัยพิบัติที่อาจเกิดขึ้นได้ อบรมผู้นำชุมชน ชาวบ้าน และเยาวชน ให้มีความรู้ความเข้าใจด้านการท่องเที่ยว

4. อภิปรายผล

การวิจัยเรื่องกลยุทธ์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง บ้านคลองฉนวน หมู่ที่ 5 ตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อ 1 เพื่อศึกษาศักยภาพการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน บ้านคลองฉนวน หมู่ที่ 5 ตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา พบว่า ชุมชนมีศักยภาพด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ได้แก่ อุทกสมมาตระพังพระ ถ้ำขุดเขาควหา สำนักปฏิบัติธรรมสิริธรรมวิมุตติ (เขาเศรษฐี) สำนักสงฆ์นาเปเล วัดราชประดิษฐฐาน (วัดพะโคะ) อาหารพื้นบ้าน เช่น แกงคั่วหัวโหนด ยำหัวโหนด ขนมตาล วิถีชีวิตชาวนา ชาวไร่ ประเพณีห่มผ้าพระสุพรรณมา ลิกเจดีย์ศรีรัตนมหาธาตุและปัทมทององค์สมเด็จพระเจ้าพะโคะ (หลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด) และทอดผ้าป่า ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีสารทเดือนสิบ ประเพณีลากพระและตักบาตรเทโวโรหนะ ประเพณีลอยกระทง งานวันลูกโหนดและของดีสทิงพระ และกลุ่มทำน้ำตาลโตนดแฉ่น ศักยภาพด้านการจัดการท่องเที่ยว โดยชาวบ้านให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชน ร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรในชุมชน ทำเกษตรอินทรีย์ ใช้พลังงานทดแทน นำวัตถุดิบที่มีในท้องถิ่นมาแปรรูปเพื่อสร้างรายได้ มีการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้านความปลอดภัยในชุมชน ศักยภาพด้านการสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ ชุมชนบ้านคลองฉนวนมีศักยภาพด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถสร้างประสบการณ์ที่น่าประทับใจแก่นักท่องเที่ยว ก่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนทั้งด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการพัฒนาจิตใจที่มีศักยภาพในการสื่อความหมายที่จะทำให้นักท่องเที่ยวสามารถรับรู้ได้ และศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนบ้านคลองฉนวนสนใจในการมีส่วนร่วมพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนทุกภาคส่วน มีการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนเพื่อนำมาเป็นสมรรถนะในการสร้างกลยุทธ์ด้านการท่องเที่ยว เต็มใจเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ การวางแผน การดำเนินการ เพื่อนำไปสู่วิสาหกิจชุมชนด้านการท่องเที่ยว สอดคล้องกับ จุฑาธิปัตย์ จันทรเอียด และคณะ (2560, น. 22) พบว่า ศักยภาพของชุมชนบ้านริมคลองมีศักยภาพด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ได้แก่ ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณี กิจกรรม และสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว คือ มีวิวทิวทัศน์ริมคลองมีหลอกสวนมะพร้าว หิ้งห้อยในยามค่ำคืน พิพิธภัณฑมະพร้าว บ้านทรงไทยโบราณภาคกลาง กลุ่มเบญจรงค์บางช้าง ขนมไทยโบราณ ประเพณีการทอดกฐินทางเรือ ประเพณีลอยกระทงกาบกล้วย กิจกรรมเขื่อนน้ำตาลและทำน้ำตาลมะพร้าว กิจกรรมทำขนมไทยโบราณ มีบริการเรือและรถรับส่ง และบริการจักรยาน ศักยภาพด้านการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมของชุมชน ศักยภาพด้านการจัดกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ในชุมชน และสอดคล้องกับ วีรพล น้อยคล้าย และพยอม ธรรมบุตร (2563, น. 109)

พบว่า ศักยภาพการท่องเที่ยวจังหวัดลพบุรี มีทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่โดดเด่น ได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าซับลังกา น้ำตกวังก้านเหลือง เชื้อนป่าสักชลสิทธิ์ มีทรัพยากรวัฒนธรรม ได้แก่ พระนารายณ์ราชนิเวศน์ พระปรางค์สามยอด ศาลพระกาฬ กลุ่มชาติพันธุ์ มีทรัพยากรมหกรรม ได้แก่ งานแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช งานเลี้ยงโต๊ะจีนลิง เทศกาลกระท้อนหวานและของดีเมืองลพบุรี มีทรัพยากรกิจกรรม ได้แก่ แต่งกายชุดไทยเที่ยวพระนารายณ์ราชนิเวศน์ เที่ยวเชื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ไหว้พระ และมีทรัพยากรบริการ ได้แก่ ธุรกิจที่พักแรม ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก

วัตถุประสงค์ข้อ 2 เพื่อเสนอกลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง บ้านคลองฉนวน หมู่ที่ 5 ตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา โดยการทำ SWOT Analysis & TOWS Matrix พบว่า

กลยุทธ์เชิงรุก (จุดแข็ง+โอกาส=SO) คือ สร้างรูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน สร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และเชิงศาสนา นำเสนอการท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมอาหารฮาลาล ส่งเสริมท่องเที่ยววิถีเกษตรพอเพียง

กลยุทธ์เชิงแก้ไข (จุดอ่อน+โอกาส=WO) คือ สร้างกลยุทธ์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน จัดตั้งคณะทำงานพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนเพื่อความยั่งยืน สร้างแผนอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม สร้างแผนการตลาดออนไลน์ จัดทำป้ายสื่อความหมาย หรือ QR Code ในแหล่งท่องเที่ยว

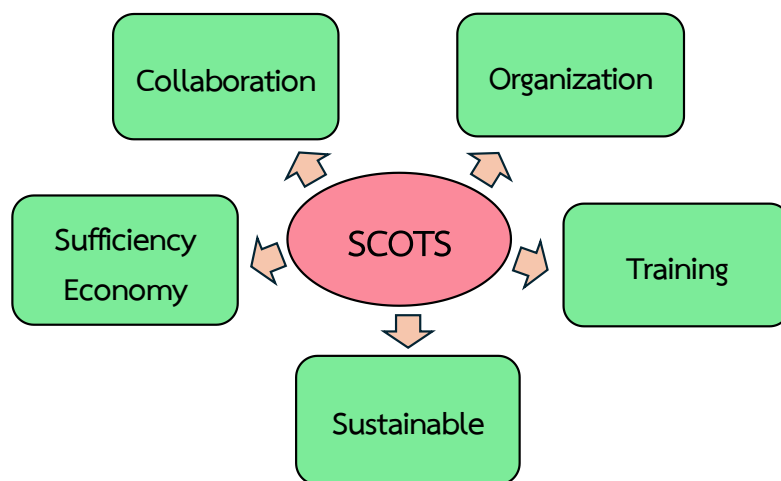
กลยุทธ์เชิงป้องกัน (จุดแข็ง+อุปสรรค=ST) คือ สร้างเครือข่ายผู้นำหมู่บ้านการท่องเที่ยวชุมชนกับหมู่บ้านใกล้เคียง ร่วมมือกับชุมชนใกล้เคียงพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนและทำการตลาดออนไลน์ สร้างเส้นทางท่องเที่ยวชุมชนวิถีเกษตรพอเพียงกับพื้นที่ใกล้เคียง

กลยุทธ์เชิงรับ (จุดอ่อน+อุปสรรค=WT) คือ อบรมทักษะการสร้างเศรษฐกิจชุมชนแบบพอเพียงและยั่งยืน อบรมแผนรองรับภัยพิบัติที่อาจเกิดขึ้นได้ อบรมผู้นำชุมชน ชาวบ้าน และเยาวชน ให้มีความรู้ความเข้าใจด้านการท่องเที่ยว

ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัดสงขลา (พ.ศ. 2566-2570, น. 141, 143) ประเด็นการพัฒนาที่ 2 พัฒนาส่งเสริมการท่องเที่ยว การกีฬา และบริการที่มีคุณภาพได้มาตรฐาน และประเด็นการพัฒนาที่ 3 พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ยกระดับคุณภาพชีวิต ด้วยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้มีความมั่นคงและปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินในสังคมพหุวัฒนธรรม

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

จากการวิเคราะห์ SWOT Analysis & TOWS Matrix สามารถสรุปเป็น SCOTS Model ได้ดังนี้

ภาพที่ 2 รูปแบบเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง บ้านคลองฉนวน หมู่ที่ 5 ตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

จากภาพที่ 2 รูปแบบเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง บ้านคลองฉนวน หมู่ที่ 5 ตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา สรุปลเป็น SCOTS Model ดังนี้

1. S: Sufficiency Economy การนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการพัฒนาตนเองและพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน (กลยุทธ์เชิงรุกข้อ 4)
2. C: Collaboration การทำงานร่วมกันระหว่างคนในชุมชนและหมู่บ้านใกล้เคียงเพื่อบูรณาการการทำงานด้านการท่องเที่ยวเข้าด้วยกัน (กลยุทธ์เชิงรับข้อ 1, 2, 3)
3. O: Organization การตั้งคณะกรรมการชุมชนเพื่อทำงานด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนให้เป็นไปอย่างมีแบบแผน (กลยุทธ์เชิงแก้ไขข้อ 2)
4. T: Training การฝึกอบรม ให้ความรู้แก่ผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน รวมถึงเยาวชนในพื้นที่ให้มีความเข้าใจความรัก และห่วงใยทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชน (กลยุทธ์เชิงป้องกันข้อ 3)
5. S: Sustainable การจัดการท่องเที่ยวต้องคำนึงความยั่งยืนของชุมชน โดยต้องยึดหลักด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมวัฒนธรรม และด้านสิ่งแวดล้อม (กลยุทธ์เชิงรุกข้อ 1)

5. ข้อเสนอแนะ

5.1 ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

- 5.1.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด กรมการพัฒนาชุมชน สามารถนำทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในชุมชนมาออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างยั่งยืนได้
- 5.1.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สถาบันการศึกษา สามารถเข้ามาให้คำแนะนำเพื่อแปรรูปอาหารและผลิตภัณฑ์ในชุมชน รวมถึงการออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อเป็นที่ยึดจุดใจของนักท่องเที่ยว

5.2 ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

- 5.2.1 ควรศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวมุสลิมจากประเทศเพื่อนบ้านที่สามารถเดินทางมายังชุมชนได้สะดวกและใกล้ที่สุด
- 5.2.2 สำรวจความพึงพอใจและความต้องการของนักท่องเที่ยวในการมีส่วนร่วมปฏิบัติกิจกรรมกับคนในชุมชน

6. เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2549). *มาตรฐานการส่งเสริมการท่องเที่ยว*.

https://www.dla.go.th/work/e_book/eb1/std210550/22/22.htm

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2566). *แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2566-2570)*.

<https://drive.google.com/file/d/1eWJvZe1dHCLKABXB6PDJZXKVav4f-9hQ/view>

คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ. (2565). *แผนพัฒนาจังหวัดสงขลา พ.ศ. 2566-2570 (ฉบับทบทวน พ.ศ. 2567)*. https://www.songkhla.go.th/files/com_news_develop_plan/2023-04_8732ff463c5987f.pdf

จุฑาธิปต์ จันทรเอียด, อังสุมาลิน จ่านงชอบ, และณัฐพัชร์ มณีโรจน์. (2560). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านริมคลอง จังหวัดสมุทรสงคราม. *วารสารธุรกิจปริทัศน์*, 9(2), 21-38.

เพ็ญรุ่ง ใยสามเสน. (12 กุมภาพันธ์ 2567). ททท. ปี 67 รุกเร็ว 4 นโยบายชูเที่ยวเมืองไทย 365 วัน ดันเศรษฐกิจโต. *มติชนออนไลน์*. https://www.matichon.co.th/publicize/news_4421143

มูลนิธิชัยพัฒนา. (2560). *เศรษฐกิจพอเพียง*. <https://www.chaipat.or.th/publication/publish-document/sufficiency-economy.html>

วิภา ศรีระทุ. (2551). *ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอำเภอเขาโคอ จังหวัดเพชรบูรณ์* [วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

วีรพล น้อยคล้าย, และพยอม ธรรมบุตร. (2563). ศักยภาพการท่องเที่ยวและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบ
บูรณาการอย่างยั่งยืนในจังหวัดลพบุรี ประเทศไทย. *วารสารวิทยาการจัดการปริทัศน์*, 22(2), 109-120.

สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน. (2555). *การท่องเที่ยวโดยชุมชน*.

<https://thaicomcommunitybasedtourismnetwork.wordpress.com>

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม*.

https://www.nesdc.go.th/main.php?filename=develop_issue

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน). (2559). *ท่องเที่ยวโดยชุมชน*.
โคคุน แอนด์ โค.